

УДК 339

*Олена Харчук, к.е.н., доц.
(доцент каф. менеджменту,
Державний економіко-технологічний університет транспорту)*

*Богдан Василівський
(студент гр. І-МоІА, маг.,
Державний економіко-технологічний університет транспорту)*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто складові аграрного сектору України, проаналізовано останні дослідження та публікації стосовно трансформацій в аграрному секторі економіки держави, розвитку сільського господарства та економічної ефективності виробництва. Розкриті основні документи реформування національної економіки в розвитку сільського господарства та підвищення його конкурентоспроможності.

Розкрито концепцію податкової реформи 2016 року та приведені статистичні дані виробництва с/г продукції за 2014-2015 роки.

Виявлені основні проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств та розроблений комплекс заходів для забезпечення раціонального рівня дотримання сільгосптоваровиробниками агротехнологічних вимог.

Приведені прогнозні макроекономічні показники розвитку сільського господарства та шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: аграрний сектор економіки України, сільськогосподарська продукція, ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.

© Харчук О.Г., Василівський Б.І., 2016

*Елена Харчук, к.э.н., доц.
(доцент каф. менеджмента,
Государственный экономико-технологический университет транспорта)*

*Богдан Василевский,
(студент гр. 1-МО і А маг.,
Государственный экономико-технологический университет транспорта)*

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АГРАРНОГО ПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ

В статье рассмотрены составляющие аграрного сектора Украины, проанализированы последние исследования и публикации по трансформациям в аграрном секторе экономики государства, развития сельского хозяйства и экономической эффективности производства.

Раскрыты основные документы реформирования национальной экономики в развитии сельского хозяйства и повышения его конкурентоспособности.

Раскрыта концепция налоговой реформы 2016 и приведены статистические данные производства с / х продукции за 2014-2015 годы.

Выявлены основные проблемы развития сельскохозяйственных предприятий и разработан комплекс мер по обеспечению рационального уровня соблюдения сельхозтоваропроизводителями агротехнологических требований.

Приведены прогнозные макроэкономические показатели развития сельского хозяйства и пути повышения конкурентоспособности отечественной сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: аграрный сектор экономики Украины, сельскохозяйственная продукция, эффективность деятельности сельскохозяйственных предприятий.

*Elena Kharchuk Ph.D., Associate Professor
(Associate Professor of the Management Department, State Economy and Technology University of Transport)*

*Bogdan Vasilevsky
(master, State Economy and Technology University of Transport)*

PROBLEMS AND PROSPECTS OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE

The article examines the components of the agricultural sector of Ukraine, analyzed recent studies and publications concerning transformation in the agricultural sector of the state, agriculture and economic efficiency. The basic documents of reforming the national economy in agriculture and improve its competitiveness.

Reveals the concept of tax reform in 2016 and presented statistics production s / d production by 2014-2015.

The basic problems of agricultural enterprises and developed a set of measures for the management of agricultural producers agrotechnological compliance requirements.

LED forecasted macroeconomic indicators of agriculture and ways to improve national competitiveness of agricultural products.

Keywords: *agrarian sector of Ukraine, agricultural products, efficiency of agricultural enterprises.*

Постановка проблеми. У Законі України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» зазначається, що до аграрного сектору економіки віднесені сільське та рибне господарство, харчова промисловість і перероблення сільськогосподарських продуктів, а також аграрна наука і освіта, соціальна сфера села, їх матеріально-технічне та фінансове забезпечення [1].

Аграрний сектор України є системоутворювальним у національній економіці, що формує засади збереження суверенності держави – продовольчу та у визначених межах економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки та формує соціально-економічні основи розвитку сільських територій [10].

Без високоефективного і конкурентоспроможного аграрного сектору неможливо вирішити стратегічні завдання розвитку соціально орієнтованої економіки країни, формування цивілізованого аграрного ринку та входження країни у світовий економічний простір.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Комплексними дослідженнями трансформацій в аграрному секторі економіки держави займалися такі вчені, як: Бородіна О. М. [2], Гайдучький П. І. [6], Кириленко І. Г. [3], Кропивка М. Ф. [4], Месель-Веселяка В. Я. [4, 7, 8, 20], Саблук П. Т. [7, 20], Федоров М. М. [7, 20] та ін., але питання з визначення перспектив його подальшого розвитку розкрито не повністю.

Проблеми розвитку сільського господарства та економічної ефективності виробництва висвітлюють у своїх працях такі вчені, як: В.Г. Андрійчук [12], С.М. Кваша [13], М. Й. Малік [16], В.В.Юрчишин [17], П.Т. Саблук [5], В.К. Савчук, В.Я. Месель-Веселяк, О. В. Шкільов, М. М. Ільчук [15], В. С. Дієсперов та ін. Однак невирішеними залишаються питання, що стосуються ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання.

Метою даної статті є аналіз проблем та перспектив розвитку аграрного виробництва в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективний розвиток сільського господарства, підвищення його конкурентоспроможності є ключовими пріоритетами реформування національної економіки, зафіксованими у Стратегії розвитку «Україна – 2020», Програмі діяльності Кабінету Міністрів України на 2015-2016 рр., Угоді про Коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України Верховної Ради України VIII скликання, Угоді про асоціацію між Україною та ЄС та Плані дій з її виконання та ін. Основними напрямками даних реформ визначено:

- забезпечення ефективного землекористування на основі завершення земельної реформи;
- удосконалення системи державної підтримки сільськогосподарського виробництва та залучення фінансування у галузь;
- розвиток зовнішньоекономічних відносин та сприяння міжнародній торгівлі;
- забезпечення сталого розвитку сільських територій;
- адаптацію процесів агропромислового виробництва до європейських вимог [11].

За даними Державної служби статистики України, індекс витрат на виробництво с/г продукції з січня по травень 2015 значно прискорився, досягнувши показника 63,5% до аналогічного періоду 2014 р. Різко збільшилися витрати на засоби захисту рослин, мінеральні добрива, паливо, насіння, племінну продукцію, ветеринарні

препарати, техніку. В результаті синергії всіх вище названих негативних факторів, падіння обсягів с/г виробництва (ВВП АПК) за 5 місяців 2015 становить 5,4%.

Розглянемо докладніше деякі складові аграрного сектору України. В негативно-му стані сьогодні знаходиться тваринництво. На 11,7 % скоротилося на початку 2015 р. поголів'я великої рогатої худоби порівняно із початком 2014 р.; на 3,3 % порівно з 2013 р. зменшилося поголів'я птиці; за той самий період на 8,6 % скоротилося поголів'я овець. Усе це скорочення поголів'я супроводжувалося загальним збільшенням виробництва м'яса у забійній вазі порівно із 2013 р. на 4,4 % [19]. Майже 90% продукції реалізується на внутрішньому ринку, так як порівняно із 1990 р. на початок 2015 р. кількість великої рогатої худоби скоротилася в 6,3 разів (кількість великої рогатої худоби в Україні на 1990 р. становила 24623 тис. голів, а на початок 2015 р. – 3884 тис. голів) [9]. Таким чином говорити про експорт м'яса та молока в Україні, що тільки зменшується, поки що нема сенсу.

За інформацією ЗМІ, загальний зовнішньоторговельний обіг України, за підсумками січня-вересня 2014 р., становив 81,6 млрд дол. Зовнішньоторговельний обіг продукції агропромислового комплексу України за звітний період становив 17,2 млрд дол., або 21,1 % зовнішньоторговельного обігу України.

При цьому експорт продукції аграрного сектору за вказаний період 2014 р. становив – 12,4 млрд дол., або 29,5 % від загального експорту України; імпорт – 4,8 млрд дол., або 12,1 % від загального імпорту України. Сальдо позитивне й становило 7,5 млрд дол.

Порівняно з аналогічним періодом 2013 р. відбулося збільшення експорту сільськогосподарської продукції на 6,9 % (796,3 млн дол.) і зменшення імпорту на 19,6 % (на 1182,6 млн дол.). Найвагомими чинниками позитивного сальдо сільськогосподарської продукції залишаються обсяги експорту зернових культур – 38 %, олії – 23,2 % і насіння олійних культур – 7,8 %, повідомляє прес-служба Мінагрополітики [22, 23].

Низька купівельна спроможність населення і різка девальвація гривні призвела до того, що вперше за 10 років знизилися обсяги виробництва (з січня по травень 2015 р.), а саме: – яєць -12,9%; – м'яса птахів -7,3%; – м'яса овець і кіз – 6,8%; – м'яса свиней – 3,0%; – молока – 4,2%; – скоротилося поголів'я ВРХ – 8,0% (майже 400 тис. голів). У рослинництві також відзначена негативна тенденція щодо зниження посівних площ: – цукровим буряком – 28,7%; – кукурудзою – 13,5%; – зерновими і зернобобовими культурами – 10,0%; – овочами – 7,2%; – соняшниками – 6,3%; – картоплею – 5,4%.

Лише посіви сої збільшилися на 16,3%. Це пов'язано з різким погіршенням кредитування і високими відсотковими ставками, незадовільною роботою державних операторів «Аграрного фонду» і ДПЗКУ за форвардними контрактами, відсутністю програм державної підтримки та різкого збільшення вартості вхідних ресурсів. Також існує серйозна загроза зниження врожайності.

Прем'єр-міністр повідомив, що ріст сільського господарства, виробництва українського продовольства в 2014 році становив 16%, порівняно з аналогічним періодом 2013 року. «У нас середня урожайність зросла на 14%, тому сільське господарство є основним і, на жаль, єдиним локомотивом підтримки економічної стабільності в Україні», – наголосив А. Яценюк.

Як інформують ЗМІ, завдяки комплексним заходам, спрямованим на забезпечення продовольчої безпеки держави, підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного сектору на внутрішньому й зовнішньому ринках, вирішення соціальних проблем села, у 2014 р. спостерігався приріст виробництва валової про-

дукції сільського господарства порівняно з аналогічним періодом 2013 р. Зокрема, про це повідомила прес-служба Мінагрополітики: «у січні – жовтні 2014 р. індекс обсягу сільськогосподарського виробництва становив 107,5 % (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополь) у тому числі в сільськогосподарських підприємствах – 112,6 %, у господарствах населення – 102,3 %» .

Спостерігалось збільшення обсягів виробництва валової продукції у 22 регіонах, серед яких найбільший приріст забезпечено в Сумській (на 21,8 %), Хмельницькій (на 16,8 %), Вінницькій (на 15,3 %), Херсонській (на 14,9 %), Харківській (на 13,6%), Київській (на 13,2 %) областях [24].

Стосовно рибальства, то через анексію Криму Україна втратила значну частку промислу водних біоресурсів у Чорному морі та внутрішніх водоймах півострова. А це приблизно (враховуючи обсяги вилову підприємствами Криму до 2013 року) 41 тис. тонн риби та інших водних біоресурсів або 363 млн гривень на рік.

В 2015 році спостерігаємо падіння попиту на імпорту рибу на 30% у зв'язку з девальвацією. Скорочується й імпорт. Візьмемо, наприклад, імпорт риби та рибної продукції за січень-квітень, він зменшився порівняно з аналогічним періодом 2014 року на 35% і становить 78,6 тис. тонн на загальну суму 107,3 млн доларів. І така тенденція на сьогодні зберігається. Найбільше риби імпортується з Норвегії – 28%. Здебільшого імпортується заморожена риба (70,2% всього імпорту), що значною мірою йде на переробку. Понад 90% обсягу імпорту припадає на види риб, які не вирощуються в Україні, а видобуваються виключно у водах морських економічних зон інших держав – Росії, США, Канади, Перу, Чилі, Норвегії, Австралії, країн ЄС. Основу імпортуної мороженої риби становить традиційний продукт для населення України – оселедець, скумбрія, сардина та кілька або шпроти. Також в нашу країну імпортується готова або консервована риба, продукти із сурмі (крабові палички), що становить майже 4,6% всього імпорту.

Зараз те, що імпортуна риба дуже подорожчала, це великий шанс для української продукції – замінити на прилавках дорожчу імпорту продукцію своїм виробництвом. Це відкриє покупцеві доступ до якісної вітчизняної продукції за нижчою ціною. [18]. Звичайно, хочеться покращення становища рибальства. Тому за 2015 рік до водойм України було вселено більше 9 млн. екземплярів риби, що в майбутньому, з урахуванням підтримки та кліматичних умов, покращить результати даної сфери діяльності.

Наприкінці серпня 2015 року Міністерство фінансів України оприлюднило концепцію податкової реформи 2016 року, в якій передбачено переведення усіх суб'єктів господарства на загальні засади сплати ПДВ з січня 2016 року. А це говорить про те, що сільське господарство буде ще більше занепадати і в результаті це призведе до краху галузі [14]. Саме тому сільське господарство повинне мати державні дотації і підтримку, як це робиться в усьому розвиненому світі.

Якщо говорити про малі і середні с/г підприємства, то деякі вже змушені скорочувати виробництво; частина з них вже припинила виробничу діяльність.

У 2014 році обсяги капіталовкладень в сільське господарство з урахуванням коригування вартості активів порівняно з 2013 роком, впали більш ніж на 15%. За попередніми оцінками в першому кварталі 2015 року обсяги капіталовкладень скоротилися вже на 18%.

Якщо негативні тенденції скорочення капіталовкладень в сільське господарство будуть тільки прискорюватися, то це може призвести не тільки до ослаблення експортних позицій України на зовнішніх ринках, а створить цілком реальні загрози для продовольчої безпеки держави за окремими видами продукції, насамперед,

продукції тваринництва. За різними оцінками, інвестиційна привабливість АПК знизиться на 30-50%. За цих умов стане зменшуватися чисельність зайнятих у сільгосппідприємствах, а це збільшить кількість безробітних, яким необхідно буде виплачувати дотації держави [11].

За розрахунками Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», в 2015 р. рівень темпів зростання галузі становив 2,8%, де передбачається спад обсягів виробництва валової продукції сільського господарства на 0,4% [21].

Отже, основними проблемами розвитку сільськогосподарських підприємств є: скорочення інвестицій у сільське господарство; застаріла матеріально-технічна база; відсутність коштів у більшості підприємств для запровадження досягнень науково-технічного прогресу; відсутність матеріальної зацікавленості у виробників для здійснення заходів з підвищення родючості ґрунтів; висока вартість паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив та засобів захисту рослин; низькі закупівельні ціни на продукцію сільського господарства; низька заробітна плата працівників сільського господарства; зменшення державних дотацій в аграрний сектор.

Висновки та пропозиції. Для забезпечення раціонального рівня дотримання сільгосптоваровиробниками агротехнологічних вимог необхідно вжити таких заходів, як: впровадження сприятливого режиму ввезення імпортованих мінеральних добрив і засобів захисту рослин; – поліпшення організації виробництва мінеральних добрив, поклади яких є у Рівненській, Волинській, Тернопільській, Сумській областях і калійних руд Прикарпатського калійного басейну Львівської та Івано-Франківської областей. Саме використання вітчизняних фосфоритів дасть можливість знизити собівартість добрив і ціни на них; оскільки вартість азоту в рідких азотних добривах в 1,2-1,5 раза нижча, ніж в аміачній селітрі, є необхідність нарощування обсягів застосування рідких азотних добрив; – підвищення родючості ґрунтів і поліпшення економічного стану та стимулювання власників землі, землекористувачів та орендарів земельних ділянок.

В ННЦ «Інститут аграрної економіки» разом із громадськими професійними об'єднаннями опрацьований законопроект щодо розширення участі сільськогосподарських товаровиробників, їхніх громадських професійних об'єднань у розробленні та реалізації аграрної політики на основі державно– приватного партнерства, розвитку саморегулювання та демократизації системи управління галуззю.

В наш час розвиток сільського господарства може характеризуватися такими прогнозними макроекономічними показниками, як: – збільшення обсягу валової сільськогосподарської продукції у 1,3 раза до 2020 року у порівнянні з 2012 роком; – збільшення на 3-4 % обсягів експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції щороку.

Також планується забезпечити продовольчу безпеку країни шляхом пропонування основних видів вітчизняної сільськогосподарської продукції, а саме зерна, молока, м'яса, цукру, яєць, олії соняшникової, овочів на рівні не менш як 80% попиту внутрішнього ринку.

Підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції передбачається забезпечити шляхом:

- зменшення щорічних витрат енергетичних ресурсів на 1 тону виробленої продукції в середньому на 1-2 %;

- створення та функціонування саморегулюючих організацій у всіх галузях сільського господарства та збільшення на 1% питомої ваги сільськогосподарської продукції, що реалізується за довгостроковими контрактами у загальному обсязі її реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Закон України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року»* від 18 жовтня 2005 р. № 2982-IV // *Голос України*. – 2005. – (16 листоп.).
2. *Аграрний сектор України на шляху до євро інтеграції* : монографія / Авт. кол. Бетлій М. та ін.; за ред. О. М. Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006. – 496 с.
3. *Актуальні проблеми аграрної реформи в Україні в умовах системної кризи світової економіки* / Авт. кол. Мельник Ю. Ф. та ін.; за ред. І. Г. Кириленка – К., 2009. – 135 с.
4. *Агрохолдинги в Україні та посилення соціальної спрямованості їх діяльності* / Ю. О. Лупенко, М. Ф. Кропивко // *Економіка АПК*. – 2013. – № 7. – С. 5-21.
5. *Саблук П.Т. Результати і проблеми реформування сільського господарства України* / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // *Економіка АПК*. – 2014. – № 7 – С. 26
6. *Гайдуцький П. І. Незалежна економіка України* / П. І. Гайдуцький. – К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2014. – 528 с.
7. *Результати і проблеми реформування сільського господарства України* / Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М. Федоров // *Економіка АПК*. – 2014. – № 7. – С. 26-38.
8. *Статистичний збірник «Сільське господарство України», 2013* / Державна служба статистики України; за ред. Н. С. Власенка. – К., 2014. – 399 с. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, 2015, С.– 34.
9. *Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року* / За ред. Ю. О. Лупенка, [2-е вид., переробл. і доповн.]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 218 с.–Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка.
10. *Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року* [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 806-р. від 17.10.2013 р. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
11. *Відділ безпеки реального сектору економіки* (В.М. Русан) № 55, Серія «Економіка», Проблеми розвитку аграрного виробництва в Україні і перспективні напрями використання аграрного потенціалу держави для підвищення рівня продовольчої безпеки
12. *Андрійчук В.Г.* Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія, К.: КНЕУ, 2015, С– 206.
13. *Формування цін на худобу в Україні* [Текст] / В. П. Галушко, М. М. Ільчук, С. М. Кваша // *Наук. вісн. Нац. аграр. унту. К.*, 2006. Вип. 97. С. 168171.
14. *Бакуменко О.* Урядове роздоріжжя: розвиток села чи продовольча криза [електронний ресурс] / О. Бакуменко // *Економічна правда*. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua /columns /2015 09/ 15 /559355/>
15. *Підприємництво та агробізнес*. Підручник / За ред. д.е.н., проф.М.М. Ільчука, к.пед.н., доц. Т.Д. Іщенко. – 745 с.
16. *Основи аграрного підприємництва* / М. Й. Малік, В. В. Зіновчук, Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, П. К. Канінський, В. І. Криворучко, П. М. Макаренко, Л. М. Малік, А. П. Минка, О. М. Могильний; ред.: М. Й. Малік. – К. : Ін-т аграр. економіки, 2000. – 581 с. – Бібліогр.: с. 560-577. – укр.
17. *Юрчишин В. В.* Аграрна політика України на зламах політичних епох : історико-соціально-економічні нариси / В. В. Юрчишин. – К. : Наук. думка НАНУ, 2009. – 366 с.
18. Електронний ресурс: <http://minagro.gov.ua/node/17949>
19. *І. О. Дерід*, Сільськогосподарський сектор України та його міжнародні економічні зв'язки, <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4395>
20. *Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку)* / [Присяжнюк М. В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.]; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. 1008 с.– К. : ННЦ ІАЕ, 2011. –Федорова.
21. *Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року* /за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.
22. *Україна зменшує імпорт та збільшує експорт сільськогосподарської продукції* // <http://ab.org.ua/ukrayina-zmenschuye-import-ta-zbilshuye-eksport-silskogospodarskoyi-produktsiyi/>. – 2014.
23. *«Експорт сільськогосподарської продукції – єдиний сектор економіки України, що має позитивне сальдо зовнішньої торгівлі»*, – Тарас Кузьмич // <http://minagro.gov.ua/node/15164>. – 2014.
24. *Потіха А.* Наук. співроб. СІАЗ НБУВ, Сільське господарство в економічній системі, Українці http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=583:silske-gospodarstvo&catid=8&Itemid=350

LITERATURA

1. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady derzhavnoyi ahraryoi polityky na period do 2015 roku» vid 18 zhovtnya 2005 r. № 2982-IV // Holos Ukrainy. – 2005. – (16 lystop.).
2. Ahraryy sektor Ukrainy na shlyakhu do yevro intehratsiyi : monohrafiya / Avt. kol. Betliy M. ta in.; za red. O. M. Borodinoyi. – Uzhhorod: IVA, 2006. – 496 s.
3. Aktual'ni problemy ahraryoi reformy v Ukraini v umovakh systemnoyi kryzy svitovoyi ekonomiky / Avt. kol. Mel'nyk YU. F. ta in.; za red. I. H. Kyrlyenka – K., 2009. – 135 s.
4. Ahrokhodynny v Ukraini ta posylennya sotsial'noyi spryamovanosti yikh diyal'nosti / YU. O. Lupenko, M. F. Kropyvko // Ekonomika APK. – 2013. – № 7. – S. 5-21.
5. Sabluk P.T. Rezul'taty i problemy reformuvannya sil'skoho hospodarstva Ukrainy / P.T. Sabluk, V.YA. Mesel'-Veselyak, M.M. Fedorov // Ekonomika APK. – 2014. – № 7 – S. 26
6. Hayduts'kyi P. I. NeZalezna ekonomika Ukrainy / P. I. Hayduts'kyi. – K.: TOV «Informatsiyini systemy», 2014. – 528 s.
7. Rezul'taty i problemy reformuvannya sil'skoho hospodarstva Ukrainy / YU. O. Lupenko, P. T. Sabluk, V. YA. Mesel'-Veselyak, M. M. Fedorov // Ekonomika APK. – 2014. – № 7. – S. 26-38.
8. Statystychnyy zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy», 2013 /Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy; za red. N. S. Vlasenka. – K., 2014. – 399 s. Naukovyy visnyk Mukachivs'koho derzhavnogo universytetu, 2015, S.– 34.
9. Lupenka, V. YA. Mesel'-Veselyaka.–9. Stratehichni napryamy rozvytku sil'skoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku / Za red. YU. O. Lupenka, [2-e vyd., pererobl. i dopovn.]. – K.: NNTS IAE, 2012.– 218 s.
10. Pro skhvalennya Stratehiyi rozvytku ahraryoi ekonomiky na period do2020 roku [Elektronnyy resurs]: Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrainy № 806-r. vid 17.10.2013 r. Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.
11. Viddil bezpeky real'noho sektoru ekonomiky (V.M. Rusan) № 55, Seriya «Ekonomika» Problemy rozvytku ahraryoi vyrobnytstva v Ukraini i perspektyvni napryamy vykorystannya ahraryoi potentsialu derzhavy dlya pidvyshchennya rivnya prodovol'choyi bezpeky.
12. Andriy chuk V.H. Efektyvnist' diyal'nosti ahrarykh pidpryyemstv: teoriya, metodyka, analiz: monohrafiya, K.: KNEU,2015, S– 206.
13. Formuvannya tsin na khudobu v Ukraini [Tekst] / V. P. Halushko, M. M. Il'chuk, S. M. Kvasna // Nauk. visn. Nats. ahrar. un-tu. – K., 2006. – Vyp. 97. – S. 168–171.
14. Bakumenko O. Uryadove rozdorizhzhya: rozvytok sela chy prodovol'cha kryza [elektronnyy resurs] / O. Bakumenko // Ekonomichna pravda. – Rezhym dostupu: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/09/15/559355/>
15. Pidpryyemnytstvo ta ahrobiznes. Pidruchnyk / Za red. d.e.n., prof.M.M. Il'chuka, k.ped.n., dots. T.D. Ishchenko. – 745 s.
16. Osnovy ahraryoi pidpryyemnytstva / M. Y. Malik, V. V. Zinovchuk, YU. O. Lupenko, P. T. Sabluk, P. K. Kanins'kyi, V. I. Kryvoruchko, P. M. Makarenko, L. M. Malik, A. P. Mynka, O. M. Mohyl'nyy; red.: M. Y. Malik. – K. : In-t ahrar. ekonomiky, 2000. – 581 c. – Bibliohr.: s. 560-577. – ukp.
17. Yurchyshyn V. V. Ahrarya polityka Ukrainy na zlamakh politychnykh epokh : istoryko-sotsial'no-ekonomichni narysy / V. V. Yurchyshyn. – K. : Nauk. dumka NANU, 2009. – 366 s.
18. Elektronnyy resurs: <http://minagro.gov.ua/node/17949>
19. Derid I. O. Sil's'kohospodars'kyi sektor Ukrainy ta yoho mizhnarodni ekonomichni zv'yazky, <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4395>
20. Ahraryy sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku) / [Prysyazhnyuk M. V., Zubets' M. V., Sabluk P. T. ta in.]; za red. M. V. Prysyazhnyuka, M. V. Zubtsya, P. T. Sabluka, V. YA. Mesel'-Veselyaka, M. M. 1008 s. Fedorova.– K. : NNTS IAE, 2011.
21. Stratehichni napryamy rozvytku sil's'koho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku /za red. YU.O. Lupenka, V.YA. Mesel'-Veselyaka. – K. : NNTS «IAE», 2012. – 182 s.
22. Ukraina zmeshuye import ta zbil'shuye eksport sil's'kohospodars'koyi produktsiyi // <http://ab.org.ua/ukrayina-zmeshuye-import-ta-zbilshuye-eksport-silskogospodarskoyi-produktsiyi/>. – 2014.
23. «Eksport sil's'kohospodars'koyi produktsiyi – yedynyy sektor ekonomiky Ukrainy, shcho maye pozytyvne sal'do zovnishn'oyi torhivli», – Taras Kuz'mych // <http://minagro.gov.ua/node/15164>. – 2014.
24. Potikha A. nauk. spivrob. SIAZ NBUV, Sil's'ke hospodarstvo v ekonomichniy systemi, Ukrainy-http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=583:silke-gospodarstvo&catid=8&Itemid=350